DRUGPREVENTIE BIJ JONGEREN UIT ETNISCH-CULTURELE MINDERHEDEN

Draaiboek voor het uitvoeren van
een lokale verkenning en het opzetten van
preventieve acties

VAD

COLOFON

Auteur

Fred Laudens, stafmedewerker, VAD

Redactie

Marijs Geirnaert, directeur, VAD; Inge Baeten, stafmedewerker Welzijn, VAD; Mia De Bock, stafmedewerker Preventie, VAD; David Möbius, stafmedewerker Lokaal Beleid, VAD

Met dank aan

Thierry Robesyn, CAW Artevelde, Gent; Els Van De Putte, CAW Artevelde, Gent; Huriye Beclevic, CAD Limburg, Hasselt; Geert Vanham, CAD Limburg, Hasselt; Christoph Cambré, CGG VAGGA, Antwerpen; Erik Castermans, Astrov, Antwerpen; Sanghmitra Bhutani, Minderhedenforum, Brussel; Hugo Durieux, Kruispunt Migratie, Brussel; Liek Van Huchte, Kruispunt Migratie, Brussel; Sabine Van Cauwenberghe, VVSG, Brussel

Verantwoordelijke uitgever

F. Matthys, Vanderlindenstraat 15, 1030 Brussel
wettelijk depotnummer: D/2013/6030/2
© 2013

Met steun van de Vlaamse overheid

VAD, Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen vzw
Vanderlindenstraat 15, 1030 Brussel
T 02 423 03 33 | F 02 423 03 34 | vad@vad.be | www.vad.be

INHOUD

VOORWOORD

Dit draaiboek is het eindresultaat van het pilootproject ‘Drugpreventie bij jongeren van allochtone afkomst’. Het project sluit aan bij krachtlijn 7 van het Vlaams actieplan tabak, alcohol en drugs dat stelt dat er aandacht moet zijn voor etnisch-culturele minderheden (ECM) en dat er nood is aan specifieke preventieboodschappen, -methodieken en -materialen.

Er bestaat in onze samenleving een sterke tendens om te culturaliseren. Verschillen tussen mensen worden - indien mogelijk – verklaard op basis van etniciteit. Andere verklaringen, zoals sociale klasse, geschooldheid, taalniveau, worden over het hoofd gezien. Vandaar ook een oproep om dit ruimere perspectief niet uit het oog te verliezen. Vaak zijn problemen bij jongeren uit ECM terug te brengen tot een situatie van maatschappelijke achterstelling en hebben ze niet rechtstreeks te maken met afkomst of etniciteit.

Dit draaiboek is geschreven voor professionelen uit de gezondheids- en welzijnssector die preventieactiviteiten willen opzetten voor jongeren uit ECM. Het draaiboek is gebaseerd op de RAR-methodiek (Braam et al., 2004) die in Nederland gebruikt wordt om doelgroepen met problematisch middelengebruik in kaart te brengen en om interventies te ontwikkelen. Deze methodiek werd gebruikt in drie pilootregio’s in Vlaanderen. Op basis van deze ervaringen werd de methodiek aangepast en beschreven in dit draaiboek. Het draaiboek laat toe om relatief snel (4 maanden) en met een beperkte ondersteuning de lokale situatie te verkennen en zo te komen tot het plannen en uitvoeren van preventieactiviteiten.

De resultaten van de lokale verkenning zijn - zonder hier onmiddellijk interventies aan te koppelen – sowieso al waardevol voor het lokale beleid. Het beleid krijgt hiermee relatief snel een actueel overzicht van de problematiek en een aantal aanzetten voor mogelijke acties. Vaak zijn ook op lange termijn structurele maatregelen nodig die inwerken op sociaal-maatschappelijke knelpunten (beperkte onderwijsparticipatie, beperkt vrijetijdsaanbod, discriminatie,…). Het uitwerken en implementeren van dergelijke maatregelen overstijgt de mogelijkheden en het bereik van projecten gericht op interventies en behoren tot het domein van het (lokale) beleid. De methodiek waarop het draaiboek is gebaseerd wordt tevens gebruikt om allerlei andere gezondheidsgerelateerde problemen lokaal in kaart te brengen bij verschillende (moeilijk bereikbare) doelgroepen. Het draaiboek kan in aangepaste vorm ook hiervoor gebruikt worden.

Het draaiboek bestaat uit twee delen. Het eerste deel beschrijft gefaseerd de concrete stappen die nodig zijn om de lokale situatie in kaart te brengen. Het eindresultaat is een beschrijving van de maatschappelijke problemen, het middelengebruik en/of gokken en de oorzaken en context van dit gedrag voor een bepaalde groep jongeren uit ECM in een welbepaalde regio. Deze informatie is richtinggevend bij het ontwikkelen, plannen en uitvoeren van preventieactiviteiten. In het tweede deel worden een aantal evidence-based interventies beschreven. Deze worden aangevuld met een overzicht van de preventieactiviteiten die in de drie pilootregio’s zijn uitgevoerd.

INLEIDING

In september 2010 nodigde VAD tien organisaties uit de A&D-sector uit met expertise in het werken met ECM. Eén van de vaststellingen van deze expertenvergadering was dat er in Vlaanderen heel wat projecten met jongeren uit ECM als doelgroep lopen of uitgevoerd werden. Deze projecten zijn vaak lokaal ontwikkeld en het aanbod is zeer versnipperd. De aanwezige expertise overstijgt zelden het lokale niveau en wordt niet gedeeld. De conclusie van de expertenvergadering was dat 'jongeren uit ECM' een containerbegrip is en dat er niet één concrete methodiek of interventie bestaat die bruikbaar is bij alle jongeren. Dit draaiboek laat toe om de noden van een welbepaalde groep jongeren uit ECM op lokaal vlak in kaart te brengen en hier een passend antwoord op te bieden. Welke vorm de interventie of activiteit zal aannemen hangt af van de resultaten van de lokale analyse. Het draaiboek geeft als inspiratie wel een overzicht van best practices, al uitgevoerde interventies en anderstalig materiaal dat gebruikt kan worden.

Op basis van de literatuur blijkt dat de effectiviteit van cultuursensitieve interventies wordt verhoogd door rekening te houden met een aantal principes. Vooraf is een grondige *probleemanalyse* noodzakelijk en worden de resultaten hiervan best *teruggekoppeld* naar de doelgroep. Ook een consensus over de te bereiken *doelgroep* is belangrijk. Interventies werken beter wanneer deze deel uitmaken van een *integrale aanpak* en wanneer de *doelgroep zelf mee betrokken* wordt in de ontwikkeling van de interventie. Interventies worden best in een *samenwerkingsverband* tussen verschillende organisaties *lokaal* ontwikkeld en zijn voldoende *laagdrempelig.* Rekening houden met de *interesses en informatiebehoeften* van de doelgroep leidt tot betere resultaten. Ook het *betrekken van het lokaal beleid* in een vroeg stadium heeft een positieve invloed. De RAR-methodiek - en dus per definitie het voorliggende draaiboek dat hierop gebaseerd is - hanteert deze principes.

In de praktijk zijn er verschillende criteria op basis waarvan iemand tot ECM kan gerekend worden, zoals immigratie naar België, migratieverleden van voorouders, nationaliteit, geboorteplaats,… . Een recente studie van de Vlaamse overheid (Noppe et al., 2012) schat dat op 1 januari 2011 in het Vlaamse Gewest 923.626 personen van vreemde afkomst leefden. Dit is 14,6% van de totale bevolking. 370.580 personen zijn 24 jaar of jonger. Van deze groep is 37,2% afkomstig uit West- en Noord-Europa en 9,6% uit Zuid-Europa. Regio's of landen waarvan de afkomst meer geassocieerd wordt met ECM zijn Marokko (141.737 personen), Oost-Europa (139.803 personen) en Turkije (111.513 personen). De restcategorie 'andere landen' telt 190.837 personen. Personen van vreemde afkomst wonen vooral in de grootsteden (Antwerpen: 186.000; Gent: 63.000), centrumsteden en gemeenten in Midden-Limburg en in de Vlaamse rand rond Brussel. Personen van Turkse afkomst wonen vooral in Limburg en personen van Marokkaanse afkomst tussen Antwerpen en Brussel. Personen van Oost-Europese afkomst wonen meer verspreid over alle Vlaamse gemeenten.

In de levensdomeinen gezin, school, vrije tijd, individu en maatschappij vinden we een heleboel risicofactoren voor middelengebruik bij jongeren uit ECM. Heel wat van deze factoren verwijzen naar individuele of gezinskarakteristieken zoals een negatief zelfbeeld of het teveel of te weinig opleggen van regels door ouders. Vaak zijn deze risicofactoren echter gerelateerd aan een aantal structurele knelpunten in de maatschappij, zoals het ontbreken van een gepast vrijetijdsaanbod, niet-aangepaste communicatiestijl en negatieve beeldvorming over jongeren uit ECM. Een overzicht van deze risicofactoren is niet echt zinvol omdat veel van deze factoren cultuurspecifiek zijn. Bovendien is de literatuur hierover vooral gebaseerd op ervaringen met jongeren van Marokkaanse en Turkse afkomst wat de validiteit beperkt. Het identificeren van risico- (en beschermende) factoren maakt dus ook deel uit van de lokale verkenning.

Er zijn geen betrouwbare cijfers in Vlaanderen over de prevalentie van middelengebruik en gokken bij jongeren uit ECM. Bovendien is de doelgroep 'jongeren uit ECM' samengesteld uit een aantal sterk verschillende subgroepen. Op basis hiervan kunnen aanzienlijke verschillen verwacht worden in de prevalentie van middelengebruik tussen deze subgroepen. Het middelengebruik moet ook in het juiste perspectief gezet worden. Jongeren uit ECM kampen vaak met heel wat risicofactoren en beschikken

over minder veerkracht waardoor gebruik sneller kan ontaarden in probleemgebruik. Conclusie is dat de prevalentie van problematisch middelengebruik en gokken aanzienlijk kan verschillen tussen jongeren van autochtone afkomst en jongeren uit ECM en tussen verschillende subgroepen van jongeren uit ECM. Het is absoluut niet zo dat het problematisch gebruik of gokken per definitie hoger ligt bij jongeren uit ECM. Hoe de situatie dan wel juist is moet tijdens de lokale analyse uitgeklaard worden. Ook is het zo dat jongeren uit ECM meer dan autochtone jongeren geconfronteerd worden met problemen op het vlak van scholing, werkloosheid, armoede, discriminatie. Problematisch middelengebruik en gokken zijn slechts één van de vele problemen waarmee deze jongeren geconfronteerd worden. Een geïntegreerde aanpak van al deze problemen is nodig.

DEEL 1: Lokale verkenning middelengebruik en gokken bij jongeren uit ECM

INLEIDING

De lokale verkenning tot een goed einde brengen veronderstelt een aanzienlijke investering zowel van tijd als arbeidskracht. Mits voldoende personen meewerken en een goede planning kan dit afgerond worden binnen een tijdsbestek van *vier maanden*[1].

Tijdens vijf fasen worden op relatief korte tijd interviews afgenomen, vragenlijsten verspreid en resultaten verwerkt. Een arbeidsinvestering van *0.5 VTE,* verdeeld over *drie personen,* is noodzakelijk om dit op een vlotte manier uit te voeren.

De lokale verkenning wordt uitgevoerd door een team. Dit team zal gedurende drie maanden regelmatig overleg plegen. Tijdens dit overleg worden activiteiten gepland en verdeeld, maar worden ook knelpunten en resultaten besproken en conclusies getrokken. Dit team moet goed geselecteerd[2] en voorbereid zijn.

Samenstellen van het team

- het team bestaat uit één coördinator en minimum twee medewerkers.
- een team waarvan de leden afkomstig zijn uit verschillende organisaties en/of sectoren leidt tot een meer open en brede kijk op de problematiek en vergemakkelijkt het uitbouwen van een netwerk. Bij voorkeur maakt ook een A&D-preventiewerker deel uit van het team.
- de samenstelling van het team wijzigt niet tijdens de lokale verkenning. Het volledige team volgt de vorming voor het werken met het draaiboek.
- de aanwezigheid van een teamlid met dezelfde taal en cultuur als de doelgroep kan een pluspunt zijn bij het uitbouwen van een netwerk en bij afnemen van interviews bij jongeren.
- diversiteit in het team op het vlak van geslacht, leeftijd, sociaal-culturele achtergrond is aan te bevelen om mogelijke bias bij het bespreken van de resultaten en beperkingen bij het interviewen van jongeren te ondervangen.

Het regelmatig overleg tussen de teamleden, de hoeveelheid informatie die verzameld en verwerkt wordt en de veelheid aan taken en afspraken leggen ook een aantal voorwaarden op aan de werking van het team.

Werking van het team

- het volledige team is op de hoogte van en participeert aan alle stappen van de lokale verkenning.
- teamleden komen regelmatig samen om de planning van de verschillende fasen te bespreken en om de uit te voeren activiteiten onder elkaar te verdelen.
- na elk overleg is een goede verslaggeving met de taakverdeling en afspraken tussen de teamleden onontbeerlijk.

Er wordt tijdens de lokale verkenning zeer veel informatie verzameld door het team. Een deel van deze informatie (antwoorden op vragen uit het interview en de ingevulde vragenlijsten) staat op papier. Voor de verwerking van deze informatie wordt gebruik gemaakt van formulieren en rasters.

[1] Hou indien mogelijk ook rekening met het moment waarop de lokale verkenning start. Vermijd dat deze samenvalt met de zomermaanden. Tijdens deze periode zijn veel jongeren en professionelen afwezig of moeilijk bereikbaar.
[2] De samenstelling van het team hangt samen met de organisatie(s) die de lokale verkenning uitvoeren. De medewerking van een A&D-preventiedienst (eventueel als formele partner) is sterk aan te raden voor de uitvoering van de lokale verkenning en het organiseren van activiteiten.

Een goed en efficiënt gegevensbeheer is van vitaal belang. Dit impliceert dat de informatie duidelijk gestructureerd is en gemakkelijk toegankelijk voor alle teamleden.

Ordenen en bijhouden van informatie

- hanteer bij het ordenen van de informatie dezelfde structuur in fasen en stappen zoals gebruikt tijdens de lokale verkenning. Dit zowel voor de informatie die op papier verzameld wordt als voor digitale documenten.
- indien er geen netwerk met server voorhanden is dan is het online opslaan van bestanden een goed alternatief. Clouddiensten zoals Dropbox en Google Drive laten toe om bestanden te delen tussen verschillende computers en voorzien ook een goede back-up van de gegevens.

De lokale verkenning is opgebouwd in een aantal fasen. Iedere fase bestaat uit een aantal stappen. De verschillende fasen in het draaiboek bouwen op elkaar voort. Elke fase wordt afgerond met een conclusie. De output van één fase wordt gebruikt als input voor de volgende fase. De fasen verlopen van een open, niet-gestructureerde dataverzameling naar een gerichte, gestructureerde dataverzameling. Dit impliceert dat de fasen en stappen in de voorgestelde volgorde worden gevolgd.

De lokale verkenning in het draaiboek beschrijft een maximaal scenario. Soms is het inkorten of overslaan van bepaalde stappen een optie. Deze stappen worden aangeduid met een **F**(acultatief). Er wordt ook telkens vermeld onder welke voorwaarden dit kan. Een overzicht van de fasen en stappen van het maximaal scenario vind je hieronder.

Er zijn een veertigtal ondersteunende documenten (vragenlijsten, handleidingen, rasters,procesevaluatie…) nodig om de lokale verkenning uit te voeren. In dit draaiboek wordt verwezen naar deze documenten. Je kan deze documenten downloaden onder de doelgroep 'etnisch-culturele minderheden' op www.vad.be. De twee eerste letters van de bestandsnaam verwijzen naar de stap in de lokale verkenning waar deze documenten geïntroduceerd werden (bv. S3_document is een document geïntroduceerd in stap 3).

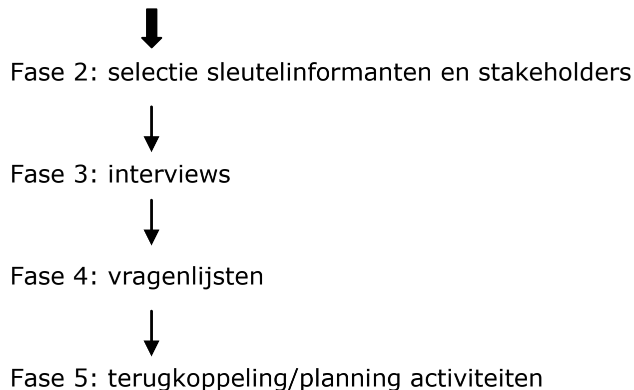
Op het einde van dit deel van het draaiboek wordt dieper ingegaan op de procesevaluatie van de lokale verkenning. Hierbij hoort een ondersteunend document met dezelfde naam. Je vult dit document verder in *na afloop van elke stap* van de lokale verkenning.

Tabel 1: Indeling en verloop van lokale verkenning

FASE 1: AFBAKENEN PROBLEEM, DOELGROEP & REGIO – INVENTARIS BESTAANDE INFORMATIE		**3 weken**
stap 1	*Bevraag de persoon/organisatie die de nood signaleert:* - ga na wat de problematiek is, bij welke doelgroep en in welke regio	3 dagen
stap 2	*Bevraag enkele sleutelinformanten (F)* - ga na of andere organisaties dezelfde nood signaleren	*4 dagen*
stap 3	*Aanpassen sleutelvragen (F)* - ga na of de voorgestelde sleutelvragen voldoende zijn om de problematiek in kaart te brengen	*3 dagen*
stap 4	*Bestaande informatie verzamelen* - gebruik bestaande informatie om de sleutelvragen te beantwoorden	*1 week*
FASE 2: SELECTIE SLEUTELINFORMANTEN EN STAKEHOLDERS		**1 week**
stap 5	*Inventariseren sleutelinformanten en stakeholders* - maak een lijst van professionelen waar je in fase 3, 4 en 5 een beroep op doet	1 week
FASE 3: INTERVIEWS		**4 weken**
stap 6	*Afnemen interviews bij professionelen en jongeren* - selecteer professionelen en zoek jongeren voor interviews - afnemen en uitschrijven van interviews bij professionelen en jongeren	*3 weken*
stap 7	*Invoeren antwoorden in rasters* - antwoorden van alle respondenten worden genoteerd in rasters	*2 dagen*
stap 8	*Categoriseren antwoorden* - A. ga na of je de antwoorden kan ordenen met behulp van de bestaande antwoordcategorieën - B. definieer nieuwe antwoordcategorieën (F)	*2 dagen*
stap 9	*Verwerken van de antwoorden en context* - maak voor elke raster een samenvatting van de antwoorden (F) en een samenvatting van de contextuele informatie	*1 dag*
FASE 4: VRAGENLIJSTEN		**6 weken**
stap 10	*Afnemen vragenlijsten* - selecteer professionelen en zoek jongeren die de vragenlijst willen invullen	*5 weken*
stap 11	*Verwerken vragenlijsten* - invoeren vragenlijsten en genereren van resultaten	*1 week*
FASE 5: TERUGKOPPELING/PLANNING ACTIVITEITEN		**4 weken**
stap 12	*Terugkoppeling* - professionelen en jongeren bespreken en interpreteren resultaten lokale verkenning	*3 weken*
stap 13	*Planning activiteiten* - er wordt beslist welke activiteiten, wanneer en door wie worden uitgevoerd	*1 week*

FASE 1: Afbakenen van probleem, doelgroep & regio – inventaris bestaande informatie

Fase 1: afbakenen probleem, doelgroep & regio - inventaris bestaande informatie

INHOUD

1. Wat

De interesse voor het thema middelengebruik en gokken en de doelgroep jongeren uit ECM duidt op een nood. Vaak heeft de persoon die de nood rapporteert al een idee over de problematiek en de doelgroep. Soms wordt vanuit het beleid de keuze gemaakt om een interventie op te zetten waarbij de problematiek en de doelgroep nog volledig open liggen. In beide gevallen is het belangrijk om de initiële nood verder uit te klaren en scherp te stellen. Drie aspecten worden uitgeklaard:

- *Middelen- en/of gokproblematiek*

  Welke middelen worden vermoedelijk op een problematische wijze gebruikt? Met middelen worden zowel tabak, alcohol, illegale drugs als psychoactieve medicatie bedoeld. Daarnaast kunnen ook verschillende vormen van problematisch gokken het onderwerp zijn. Wat is de context van het middelengebruik of gokgedrag? Wanneer, met wie, hoe en waar stelt het problematisch gedrag zich?

- *Doelgroep*

  Over welke groep jongeren uit ECM gaat het juist? Jongeren uit ECM is een containerbegrip voor een aantal soms zeer verscheiden subdoelgroepen. Belangrijk is in de eerste plaats dat de jongeren een gemeenschappelijke cultuur hebben. Hoe deze gemeenschappelijke cultuur juist wordt gedefinieerd (nationaliteit, etnische afkomst, godsdienst,…) is minder belangrijk. Bepaal ook wat het leeftijdsbereik van de doelgroep is. In de pilootregio's was dit breed opgevat namelijk jongeren van 12 tot 25 jaar. Als je hiervoor goede redenen hebt, dan mag je het leeftijdsbereik verder beperken.

- *Regio*

  De regio is het geografisch gebied waarop de lokale verkenning en de interventies zich richten. De regio is een gebied waar relatief veel jongeren van de doelgroep en met de gekozen problematiek leven of samenkomen. De regio kan zowel een buurt, wijk of gemeente zijn.

Zodra deze drie aspecten vastliggen, kan gestart worden met het verzamelen van *bestaande informatie*. In de volgende fasen wordt door het team zelf informatie verzameld door middel van interviews, vragenlijsten,…. Om alle informatie te ordenen, gebruiken we een aantal sleutelvragen. De antwoorden op de sleutelvragen helpen om de problematiek en de doelgroep te begrijpen en zijn noodzakelijk bij het uitwerken van preventieactiviteiten.

2. Waarom

Het afbakenen van de *doelgroep* en de *regio* is belangrijk omdat we op die manier interventies kunnen ontwikkelen op maat van een bepaalde doelgroep en dit samen met het lokale netwerk van professionelen in die regio. Doelgroep en regio bepalen bovendien welke de relevante sleutelinformanten en stakeholders zijn die in de volgende fase worden geselecteerd.

Een eerste verkenning en begrenzing van de *problematiek* en context van gebruik kan belangrijk zijn om de sleutelvragen bij te stellen. De voorgestelde sleutelvragen zijn in principe bruikbaar voor het bevragen van jongeren uit diverse ECM. Indien bij het afbakenen van de problematiek en de context nieuwe elementen naar voor komen die niet bevraagd worden met de huidige sleutelvragen dan kan een aanpassing van de sleutelvragen zinvol zijn.

Het verzamelen van informatie in de latere fasen met behulp van interviews en vragenlijsten is arbeidsintensief en vraagt heel wat tijd. Indien er *bestaande informatie* voorhanden is dan kan deze soms vrij snel en met een beperkte inspanning een licht werpen op de sleutelvragen. Bovendien laat bestaande informatie vaak toe om na te gaan hoe een problematiek evolueert over een bepaalde tijdsspanne. De interviews en de vragenlijsten daarentegen gaan over het hier en nu.

3. Hoe

In eerste instantie wordt samen met de organisatie die de initiële nood signaleert, bekeken hoe problematiek, doelgroep en regio best worden gedefinieerd. Indien er al een duidelijke keuze is gemaakt en de nood goed is onderbouwd dan kan dit volstaan. Vaak zal het nodig zijn om extra informatie in te winnen door enkele sleutelinformanten te interviewen.

Een andere mogelijkheid is dat beslist werd om een interventie op te zetten voor jongeren uit ECM zonder dit verder te specificeren. In dat geval zijn interviews met enkele sleutelinformanten onontbeerlijk om problematiek, doelgroep en regio af te bakenen.

WERKWIJZE

Stap 1: Bevraag de persoon/organisatie die de nood signaleert

Omdat dit de eerste of belangrijkste persoon/organisatie is die de nood aangeeft, is een interview ter plaatse aangewezen. Stel tijdens het interview volgende vragen:

1. Met welke middelen en/of vormen van gokken heeft de doelgroep problemen?
2. Komt het problematisch middelengebruik en/of gokken minder/meer voor op specifieke plaatsen en tijdstippen? Met wie en hoe worden er middelen gebruikt of wordt er gegokt? Vanaf welke leeftijd?
3. Hoe kan je de doelgroep best omschrijven?
4. In welke regio tref je de doelgroep aan?

Vraag aan de persoon/organisatie ook waarop deze informatie gebaseerd is:

5. Zijn er andere personen/organisaties die dezelfde nood signaleren?

Je kan een samenvatting van de antwoorden op deze vijf vragen noteren in het formulier S1_AFBAKENING. Noteer eveneens bij elk antwoord dat het gaat over de mening van de initiële vraagsteller (IV).

Stap 2: Bevraag enkele sleutelinformanten (F)

Deze stap kan overgeslagen worden indien de informatie over problematiek, context, doelgroep en regio in stap 1 voldoende betrouwbaar is. Voldoende betrouwbaar wil zeggen dat deze informatie in grote lijnen bevestigd wordt door enkele andere personen (liefst werkzaam in andere organisaties). Indien de nood slechts door één persoon/organisatie gesignaleerd wordt, is het ten stelligste aangeraden om nog enkele sleutelinformanten hierover te bevragen.

Sleutelinformanten zijn professionelen met een directe kennis over de doelgroep zelf, over de problemen waarmee de doelgroep geconfronteerd wordt en over de plaatsen waar de doelgroep zich ophoudt. Selecteer twee sleutelinformanten die niet werkzaam zijn in dezelfde organisatie als de persoon die de nood signaleert. Hierdoor krijg je een brede en diverse kijk op dezelfde problematiek. Een telefonisch interview met de sleutelinformanten volstaat.

De doelstelling van het interview is in de eerste plaats het bevestigen of weerleggen van de in stap 1 verkregen informatie. Het uitgangspunt is dus het in stap 1 gebruikte formulier. Vraag aan de sleutelinformant of hij de verschillende bevindingen met betrekking tot problematiek, context, doelgroep en regio kan bevestigen. In tweede instantie kan je vragen of de sleutelinformant nog andere bedenkingen heeft. Noteer de bevestiging en eventueel andere bemerkingen in hetzelfde formulier onder de antwoorden van de initiële vraagsteller. Geef in het formulier aan dat het hier gaat over de mening van sleutelinformant 1 (SI1). Stel dezelfde vragen aan de tweede sleutelinformant en noteer deze antwoorden in het formulier met de aanduiding SI2.

Je kan deze stap afsluiten indien de informatie van de initiële vraagsteller en de 2 sleutelinformanten voldoende convergeren. Als dit niet het geval is, bevraag dan nog extra sleutelinformanten tot de antwoorden van de verschillende respondenten een voldoende éénduidig beeld scheppen van de problematiek, context, doelgroep en regio.

Stap 3: Aanpassen sleutelvragen (F)

Deze stap kan overgeslagen worden indien de voorgestelde sleutelvragen volstaan om de problematiek bij de doelgroep en de mogelijkheden voor preventieactiviteiten in kaart te brengen. Sommige sleutelvragen zijn verder onderverdeeld in subvragen. Leg de voorgestelde sleutel- en subvragen (S3_SLEUTELVRAGEN) naast de bevindingen uit stap 1 en 2 (S1_AFBAKENING). Zijn de voorgestelde sleutel- en subvragen voldoende om deze bevindingen verder te onderzoeken? Het toevoegen van extra sub- en/of sleutelvragen impliceert dat deze vragen ook gebruikt worden tijdens de interviews (fase 3) en opgenomen worden in de vragenlijsten (fase 4).

De acht voorgestelde sleutelvragen vormen de basis voor het ordenen van de informatie tijdens de lokale verkenning. De eerste vijf sleutelvragen gaan dieper in op algemene en middelen- en gokgerelateerde problemen en de context van dit gedrag. De laatste drie sleutelvragen leveren informatie op die nuttig is bij het opzetten preventieactiviteiten.

Sleutelvragen lokale analyse

Sleutelvraag 1: Belangrijk(st)e problemen
Sleutelvraag 2: Druggebruik en gokken
Sleutelvraag 3: Context druggebruik en gokken
Sleutelvraag 4: Risicofactoren druggebruik
Sleutelvraag 5: Beschermende factoren druggebruik
Sleutelvraag 6: Welke informatie nodig
Sleutelvraag 7: Bestaande acties/interventies
Sleutelvraag 8: Noodzakelijke acties/interventies

Per sleutelvraag is er een formulier voorzien voor het noteren van de relevante bevindingen uit de verschillende fasen. Deze formulieren hebben de naam van de sleutelvraag. Een sleutelvraag behandelt een bepaald domein of thema. Subvragen behandelen onderdelen van een domein of thema. Voor elke sleutelvraag die je toevoegt, maak je een extra formulier aan. Subvragen worden toegevoegd aan de bestaande formulieren. Voeg eventuele extra sub- en sleutelvragen ook toe aan het overzicht met voorgestelde vragen (S3_SLEUTELVRAGEN).

Ervaringen pilootregio's

De voorgestelde sleutel- en subvragen bleken voldoende als leidraad voor de lokale verkenning in de drie pilootregio's van het project. Je schrapt best niet in deze sleutel- en subvragen. Indien je - net zoals in de pilootregio's - opteert voor een brede lokale verkenning dan is een uitbreiding van de subvragen waarschijnlijk enkel interessant voor sleutelvraag 3.

Bij de start van de lokale verkenning werd in de pilootregio's via een aantal subvragen van sleutelvraag 3 gepeild waar, met wie en wanneer er problematisch middelengebruik en gokken voorkwam. Samengevat kan gesteld worden dat het problematisch middelengebruik in de overgrote meerderheid van de gevallen plaatsvond op openbare plaatsen, bijna altijd met peers (vaak behorend tot dezelfde ECM) en op alle momenten buiten de schooluren. Deze vragen werden geschrapt omdat er bijna geen variatie was in de antwoorden en ze dus weinig bruikbare informatie opleveren.

Indien je andere doelgroepen bevraagt dan deze van de pilootregio's valt het te overwegen om deze subvragen over de context van gebruik toch opnieuw toe te voegen.

Houd er rekening mee dat elke toegevoegde sub- en/of sleutelvraag extra tijd zal vragen in de volgende fasen. Elke bijkomende vraag impliceert dat interviews langer duren en dat het invullen van de vragenlijsten meer tijd in beslag neemt. Bovendien moeten de antwoorden op de extra vragen ook ingevoerd en geanalyseerd worden. Het is daarom belangrijk om het aantal vragen zo beperkt mogelijk te houden en enkel extra vragen op te nemen die een reële toegevoegde waarde hebben.

Anderzijds, indien de lokale verkenning zich toespitst op een specifiek middel (bv. cannabis), een middel dat sterk gerelateerd wordt aan probleemgebruik (bv. heroïne) of indien de doelgroep niet duidelijk afgelijnd is (bv. allochtonen ongeacht hun afkomst) dan zijn een aantal bijkomende sleutelvragen pertinent. Volgende vragen kunnen dan gesteld worden:

- wat zijn de problemen veroorzaakt door het middelengebruik?

- op welke wijze worden middelen gebruikt?

- welke middelen worden gecombineerd?

- hoe worden middelen aangeschaft?

- wat zijn de kenmerken van de doelgroep?

De stappen en logica in dergelijke lokale verkenning zijn vergelijkbaar, maar door veel meer vragen aan te passen moet ook een grotere arbeidsinvestering en tijdsbestek voorzien worden.

Stap 4: Bestaande informatie verzamelen

Het is zinvol om in ieder geval op zoek te gaan naar bestaande informatie. Bestaande informatie zijn schriftelijke bronnen die specifiek handelen over de problematiek bij de doelgroep in een bepaalde regio. Deze informatie is vaak onbestaande, schaars of vraagt extra tijd om te verwerken. Indien aanwezig laat deze echter toe, mits een kleine inspanning, om in een vroeg stadium van de lokale verkenning al zicht te krijgen op de problematiek bij de doelgroep.

Inventariseer de bestaande informatie over het problematisch middelengebruik en/of gokken bij de doelgroep in de regio. Voorbeelden van informatiebronnen zijn lokale monitors, onderzoeksrapporten, jaarverslagen van hulpverleningsinstellingen, rapporten van politie en justitie. Gebruik uitsluitend schriftelijke bronnen waarin informatie staat over zowel het problematisch gebruik als de doelgroep.

Indien je informatie vindt dan is deze waarschijnlijk enkel relevant als antwoord op sleutelvragen 1, 2, 3 en/of 7. Noteer per sleutelvraag de conclusies in het desbetreffende formulier onder de hoofding "BESTAANDE INFORMATIE". Vermeld hier ook telkens de referentie of bron bij.

RESULTAAT

1. Een overzicht (S1_AFBAKENING) van de middelen- en/of gokproblematiek, de context, de doelgroep en de regio waar de lokale verkenning zich op toespitst.

2. Een overzicht (S3_SLEUTELVRAGEN) met de definitieve keuze van sleutel- en subvragen die als leidraad dienen voor de volgende fasen van de lokale verkenning.

3. Een eerste antwoord op een aantal sleutel- en subvragen indien bestaande informatie voorhanden. Deze bevindingen zijn toegevoegd aan de formulieren.

FASE 2: Selectie sleutelinformanten en stakeholders

Fase 1: afbakenen probleem, doelgroep & regio - inventaris bestaande informatie

Fase 2: selectie sleutelinformanten en stakeholders

Fase 3: interviews

Fase 4: vragenlijsten

Fase 5: terugkoppeling/planning activiteiten

INHOUD

1. Wat

Sleutelinformanten zijn professionelen en/of intermediairs met een brede kennis over de doelgroep en problematiek in die welbepaalde regio. In eerste instantie kan je alle mogelijke sleutelinformanten oplijsten zonder hierbij een rangschikking of onderscheid te maken. Sleutelinformanten hebben niet alleen kennis, maar gaan ook helpen bij het beoordelen van de verzamelde data. Laat je bij het selecteren van sleutelinformanten leiden door volgende vragen:

- hoeveel kennis heeft iemand van de problemen bij de doelgroep?
- hoeveel ervaring met en kennis van de doelgroep heeft iemand?
- hoeveel kennis heeft iemand over het middelengebruik en/of gokken bij de doelgroep?

Stakeholders zijn professionelen en intermediairs die ook kennis hebben over de doelgroep en bovendien een bijdrage kunnen leveren bij het ontwikkelen, plannen en uitvoeren van preventieactiviteiten. Stakeholders hebben met andere woorden ook een goede toegang tot en contact met de doelgroep.

Beide vallen vaak, maar niet altijd samen. Het is goed om het onderscheid tussen beide in het achterhoofd te houden. Naarmate de lokale verkenning vordert, de informatie duidelijker wordt en we dichter bij het uitwerken van preventieactiviteiten komen, is het aangewezen om meer stakeholders te betrekken.

2. Wie

Het is belangrijk om een zo divers mogelijke pool van sleutelinformanten en stakeholders te selecteren. Een (niet-exhaustieve) lijst met mogelijke sleutelinformanten en stakeholders en organisaties waar je deze kan vinden, volgt hieronder.

Mogelijke sleutelinformanten en stakeholders

- jeugd- en welzijnswerk
- jeugdhuizen
- sportclubs en vrijetijdsverenigingen
- politie
- preventiewerkers
- straathoekwerk
- buurt- en wijkwerking
- scholen met veel GOK-leerlingen
- centra voor leerlingenbegeleiding
- wijkgezondheidscentra
- stadswachten/buurtopzichters
- religieuze instellingen (moskee, kerk,…)
- huisartsen
- spijbelopvang
- comité bijzondere jeugdzorg
- werking kansarme jeugd
- verslavingszorg
- zelforganisaties die werken met jongeren uit ECM
- lokale politici/schepen

3. Waarom

Door sleutelinformanten te betrekken bij de lokale verkenning krijgen we een ander perspectief op de problematiek en de doelgroep dan dat van de jongeren zelf. Verschillende sectoren zoals justitie, hulpverlening, jeugdwerk, zelforganisaties van ECM, worden vaak geconfronteerd met een deelaspect van de problematiek. Het betrekken van sleutelinformanten afkomstig uit verschillende sectoren, verhoogt de objectiviteit en laat toe de problematiek in al zijn facetten te analyseren en te beoordelen.

Sleutelinformanten en stakeholders spelen zelf ook een rol bij het selecteren van andere relevante professionelen en intermediairs. Tijdens de interviews kunnen zij aangeven wie volgens hen ook een bijdrage kan leveren aan de lokale verkenning en/of de uit te voeren preventieactiviteiten.

De jongeren zelf worden ook bevraagd tijdens de lokale verkenning. Sleutelinformanten en stakeholders kunnen meer vertellen over waar de doelgroep zich ophoudt en hoe deze te benaderen. Zij kunnen ook helpen bij het werven van de jongeren.

Stakeholders zijn onontbeerlijk bij het organiseren en uitvoeren van activiteiten.

Het betrekken van sleutelinformanten en stakeholders bij de lokale verkenning en de uitwerking van de preventieactiviteiten verhoogt ook de kans dat preventieactiviteiten na afloop van het project structureel ingebed worden in de werking van sommige organisaties

WERKWIJZE

Stap 5: Inventariseren sleutelinformanten en stakeholders

Lijst alle professionelen op die volgens jou een bijdrage kunnen leveren aan de lokale verkenning in het document S5_INVENTARIS. Vul in eerste instantie enkel naam, organisatie, sector en contactgegevens in (groene hoofding). Je hoeft in deze stap de personen zelf nog niet te contacteren. Noteer alles zorgvuldig, aangezien dit document gebruikt wordt in alle volgende fasen van de lokale verkenning. Inventariseer zo breed mogelijk.

RESULTAAT

Een overzicht (S5_INVENTARIS) met contactgegevens van stakeholders en sleutelinformanten die een bijdrage kunnen leveren aan de lokale verkenning.

FASE 3: Interviews

Fase 1: afbakenen probleem, doelgroep & regio - inventaris bestaande informatie

Fase 2: selectie sleutelinformanten en stakeholders

Fase 3: interviews

Fase 4: vragenlijsten

Fase 5: terugkoppeling/planning activiteiten

INHOUD

1. Wat

Dit is de eerste fase van de lokale verkenning waar informatie wordt verzameld bij de doelgroep. De informatie wordt verzameld door het afnemen van ongestructureerde interviews. Ongestructureerde interviews maken gebruik van open vragen die een concretisering zijn van de sleutel- en subvragen die in stap 3 werden vastgelegd.

Interviews worden afgenomen bij professionelen en jongeren van de doelgroep. Op enkele vragen na worden dezelfde vragen voorgelegd aan zowel professionelen als aan jongeren. Al de vragen samen vormen de interviewleidraad. Voor elk interview gebruik je een interviewleidraad waarop je de antwoorden van de respondent kan noteren. Professionelen worden geselecteerd uit de inventaris sleutelinformanten en stakeholders. De werving van jongeren gebeurt in de regio zelf via allerlei kanalen.

De antwoorden van de respondenten worden verwerkt in rasters. Voor elke sleutel- en subvraag wordt één raster ingevuld met de antwoorden van de respondenten op die vraag. Op basis van alle antwoorden op eenzelfde vraag wordt voor die vraag een aantal antwoordcategorieën vastgelegd die gebruikt worden in de vragenlijst in de volgende fase. De rasters worden ook gebruikt om relevante contextinformatie uit de interviews te distilleren.

2. Waarom

Voor de start van deze fase hebben we weinig informatie over de problematiek en de doelgroep. Het zoeken naar bestaande informatie (stap 4) heeft misschien beperkte antwoorden opgeleverd voor een aantal sleutel- en subvragen. Het afnemen van interviews met open vragen laat toe om de problematiek en de doelgroep op een brede manier te verkennen reeds voor we een duidelijk idee hebben van wat er allemaal meespeelt. Omdat het hier gaat om een eerste verkenning volstaat een beperkt aantal respondenten.

De bevindingen van deze eerste verkenning worden in de volgende fase bij een veel groter aantal respondenten getoetst met behulp van een vragenlijst. In de volgende fase is betrouwbaarheid belangrijker dan de mogelijkheid om iets breed te verkennen. Daarom wordt in die fase

gebruikgemaakt van gesloten vragen. Respondenten kunnen kiezen uit een aantal vaste antwoordcategorieën. Door de antwoorden van de interviews in rasters te verwerken, kunnen we op een snelle en efficiënte manier deze antwoordcategorieën bepalen.

Het afnemen van interviews met open vragen levert zeer veel informatie op. Om deze informatie op een relatief snelle en georganiseerde manier te verwerken en analyseren is er een gestructureerde methodiek nodig. Het invoeren van de antwoorden in rasters laat dit toe.

WERKWIJZE

STAP 6: Afnemen van interviews bij professionelen en jongeren

Interviews met minimaal tien professionelen en tien jongeren zijn noodzakelijk om in deze fase betrouwbare resultaten te verkrijgen.

PROFESSIONELEN

Selecteer uit de inventaris die je opgesteld hebt in stap 5 in totaal vijf respondenten. Selecteer respondenten die via hun werk nauw verbonden zijn met de doelgroep of die via hun rol dagelijks in contact komen met de doelgroep (sportclub, school,…). Zorg ervoor dat de respondenten uit verschillende sectoren afkomstig zijn. Op het einde van het interview wordt aan de respondenten gevraagd of ze andere professionelen kennen die een bijdrage kunnen leveren aan de lokale verkenning. Werk de vijf eerste interviews af alvorens te beslissen welke de vijf andere respondenten zijn die je gaat interviewen. Soms leveren de eerste interviews nieuwe inzichten of nuttige informatie op die de keuze van de volgende respondenten beïnvloedt.

Visuele voorstelling regio

Indien je de lokale verkenning uitvoert in een kleine geografische regio (wijk, deelgemeente,…) dan is een kaartje een handig hulpmiddel om een overzicht te behouden. Je kan op dit kaartje aanduiden waar professionelen werkzaam zijn, waar jongeren zich ophouden, welke organisaties werkzaam zijn en waar de bevraagde jongeren gesitueerd zijn in de regio. Een dergelijke visuele voorstelling laat ook toe om hiaten in de dataverzameling te detecteren. Je kan bijvoorbeeld de werving van jongeren bijsturen als blijkt dat je niet het volledige gebied van de regio dekt.

Volg de interviewleidraad (S6_INTERVIEW_PROFESSIONELEN) bij het afnemen van het interview. Deze leidraad is gebaseerd op de voorgestelde sleutel- en subvragen. Als je in stap 3 extra sleutel- en/of subvragen hebt toegevoegd, dan moet je deze vragen ook toevoegen aan de interviewleidraad voor je start met de interviews. De interviewleidraad heeft een logische opbouw die overeenkomt met de volgorde van de sleutelvragen. In grote lijnen start het interview met vragen over algemene problemen bij de doelgroep, om nadien te focussen op middelengebruik en/of gokken en de betekenis en context hiervan. De laatste vragen peilen naar mogelijke activiteiten. Hou rekening met deze opbouw als je vragen toevoegt. Formuleer nieuwe vragen zo kort en duidelijk mogelijk. Voorzie bij het invoegen in de leidraad ook voldoende plaats om de antwoorden te noteren.

Neem de handleiding (S6_HANDLEIDING_INTERVIEW) grondig door voor je start met de interviews. Je neemt best ook enkele proefinterviews af (bijvoorbeeld bij collega's). Het is belangrijk dat je de vragen op een vlotte manier stelt. In deze fase is de verkenning zeer breed opgevat, wat inhoudt dat je ook mag doorvragen of meer sturing geeft wanneer dit nodig is. Ook deze technieken kan je inoefenen tijdens de proefinterviews.

Neem tijdens het interview nota van de antwoorden van de respondent. Op de interviewleidraad is hiervoor voldoende plaats voorzien. Je kan de antwoorden op een beknopte manier noteren. Nadat de respondent de interviewruimte verlaten heeft, kan je de antwoorden overlopen en verder uitschrijven.

Antwoorden van respondenten noteren

De antwoorden op de sleutel– en subvragen moeten niet letterlijk, maar wel voldoende in detail worden uitgeschreven. Dit is de enige fase - voor de terugkoppeling van de resultaten in fase 5 - waar respondenten hun volledige visie en mening kwijt kunnen. In fase 5 kan je bepaalde respondenten uitnodigen op basis van de inzichten en bevindingen uit deze fase. Als je onvoldoende uitschrijft, weet je na verloop van tijd niet meer weet wie wat gezegd heeft, tenzij dit duidelijk genoteerd werd. Daarnaast worden de antwoorden op de vragen op het einde van deze fase ook gecategoriseerd. Hoe vollediger je noteert, hoe makkelijker het is om een categorie te bepalen voor een antwoord.

JONGEREN

Voor de werving van jongeren zijn er geen kant-en-klare richtlijnen hoe je dit het beste aanpakt. De ervaring van de pilootregio's leert dat het werven van jongeren een tijdsintensief proces is. Hieronder vind je een aantal tips die kunnen helpen bij de werving.

Tips werving jongeren

- leg de afspraken voor het interview vast via professionelen die een sterke band en/of gemakkelijke toegang hebben tot de doelgroep (straathoekwerk, buurtwerking, zelforganisaties van ECM,…).

- sommige organisaties hebben vaste instuifmomenten voor jongeren. Indien je aanwezig mag zijn op een dergelijk moment kan je een aantal jongeren interviewen. Let wel: de interviews moeten individueel en dus na elkaar gebeuren. Je kan geen groep interviewen.

- je kan actief jongeren aanspreken op straat met de vraag om een interview af te nemen. Dit lukt beter indien het teamlid over dezelfde cultuur en taal beschikt als de jongeren. Het interview afnemen op straat is geen goed idee. Voorzie een ruimte om het interview af te nemen.

- benadruk bij het aanspreken van jongeren de anonimiteit, het einddoel, met name concrete activiteiten en de mogelijkheid van inspraak via het interview.

- je kan jongeren motiveren om deel te nemen door vooraf een beloningselement (bijvoorbeeld filmtickets) in het vooruitzicht te stellen.

- voorzie de mogelijkheid 's avonds interviews af te nemen. Veel jongeren gaan naar school en zijn overdag niet beschikbaar voor een interview.

Net zoals bij de selectie van professionelen is het ook bij jongeren belangrijk om voldoende diversiteit in te bouwen. Interview dus niet enkel jongens, interview jongeren uit het volledige leeftijdsbereik dat vooraf werd vastgelegd. Interview niet enkel schoolgaande jongeren, maar tracht ook spijbelaars en jongeren die niet actief deelnemen aan het verenigingsleven te bereiken. Deze laatste tref je eerder aan op straat.

Om de jongeren te bevragen gebruik je de interviewleidraad S6_INTERVIEW_JONGEREN. Deze leidraad is bijna identiek aan de leidraad voor professionelen. Enkel de vragen 18 tot en met 22 uit de leidraad voor professionelen werden geschrapt omdat deze minder relevant zijn voor jongeren.

Ook hier geldt dat indien je in stap 3 beslist hebt om sleutel- en/of subvragen toe te voegen, je deze vragen ook toevoegt aan de leidraad voor jongeren. Gebruik in dat geval exact dezelfde formulering als in de leidraad voor professionelen en voeg deze vragen op dezelfde plaats toe aan de leidraad voor jongeren.

Interviews opnemen

Het opnemen van interviews kan overwogen worden bij professionelen. Bij jongeren is dit niet aan te raden omdat dit drempelverhogend werkt. Een interview opnemen en nadien volledig uitschrijven, neemt veel tijd in beslag. Het is beter om tijdens het interview nota's te nemen en de opname enkel te gebruiken als controle indien je bij het schrijven nog iets wil checken of niet meer zeker bent van het antwoord.

STAP 7: Invoeren antwoorden in rasters

Alle antwoorden van elk van de 20 respondenten worden ingevoerd in rasters. Er is 1 raster voorzien voor elke sleutel- en subvraag.

Voorbeeld van een raster

RASTER 1 BELANGRIJKE PROBLEMEN

RC:GPV12	**Problemen**	**Context**
Probleem 1	taal	jongeren kunnen zich niet uiten als ze problemen hebben
Probleem 2	moeilijke doorstroming van jongeren naar werk	vanuit perspectief dat meeste van de cliënten gebruikers zijn met strafblad
Probleem 3	beperkt aanbod vrije tijd	aanbod niet alleen beperkt. Ook probleem dat aanbod niet gekend is.
Probleem 4	attitude	impulsief & stoer willen doen ten aan zien van peers
RC:CPH2	**Problemen**	**Context**
Probleem 1	opvoeding	jongens mogen alles dus ook drugs/gokken, geen toezicht op de jongeren
Probleem 2	attitude	slechte attitude ten gevolge van mank gelopen opvoedingsproces
Probleem 3	cultuurconflict	racisme komt nog vaak voor
Probleem 4	gokken	wordt niet gezien als een verslaving of taboe maar als een vrijetijdsbesteding

In het overzicht van voorgestelde sleutelvragen uit stap 3 (S3_SLEUTELVRAGEN) vind je de 16 sleutel- en subvragen en de overeenkomstige rasters. Er wordt 1 extra raster (raster 17) gebruikt om de achtergrondinformatie over de respondenten te noteren. Indien je in stap 3 extra vragen hebt toegevoegd aan de voorgestelde sleutel- en subvragen dan moet je voor elk van deze vragen een extra raster aanmaken. Je kan je daarvoor baseren op de bestaande rasters. De rasters zijn altijd op dezelfde wijze opgebouwd: voor de antwoorden van de respondent wordt één (1 antwoord per vraag) of meerdere (een aantal antwoorden per vraag) rijen voorzien. Elk raster wordt helemaal onderaan afgesloten met een samenvatting. Elke samenvatting bestaat minimaal uit een onderdeel 'antwoorden' en 'context'. Bij de voorgestelde rasters 1, 4, 9, 10, 11, 13 en 14 worden

beide voorafgegaan door een onderdeel 'categorieën'. Bij alle nieuw aangemaakte rasters bestaat de samenvatting eveneens uit drie onderdelen.

Stap 7 betreft enkel het invoeren van de antwoorden in de rasters zonder dat deze informatie verwerkt wordt. Zoals aangegeven in de handleiding voor de interviews noteer je op elke interviewleidraad een RespondentCode (RC). In elk raster vul je voor elk van de respondenten deze respondentcode in. De respondentcode is de link tussen de antwoorden in de rasters en de overeenkomstige antwoorden op de interviewleidraad. Je vult de rasters best zo snel mogelijk na elk interview in. Als je er te lang mee wacht, wordt dit een tijdrovende en vervelende klus. Bovendien kan je door het tussentijds regelmatig invoeren van de antwoorden al bepaalde tendensen of bevindingen op het spoor komen waar je dieper kan op ingaan tijdens volgende interviews. Als je wacht met het invoeren van de antwoorden tot alle interviews afgenomen zijn, kan je dit niet meer bijsturen.

Neem voor het invoeren van de antwoorden in de rasters eerst grondig het document S7_HANDLEIDING_RASTERS door. Let erop de antwoorden niet te sterk samen te vatten of te categoriseren. Noteer de essentie van het antwoord volledig. Houd zeker rekening met het onderscheid tussen het antwoord zelf (tweede kolom) en de contextualisering van het antwoord (derde kolom met hoofding 'Context'). Dit onderscheid is belangrijk omdat het antwoord en de context op een afzonderlijke manier worden verwerkt in de volgende stappen.

STAP 8: Categoriseren van antwoorden interviews

In deze stap wordt nagegaan of de voorgestelde antwoordcategorieën gebruikt tijdens de lokale verkenning in de pilootregio's, volstaan om de antwoorden op de vragen van de interviews te categoriseren. Dit moet altijd worden nagegaan. Indien de bestaande antwoordcategorieën bruikbaar zijn, dan is deze stap afgerond. In het andere geval moeten nieuwe antwoordcategorieën worden aangemaakt.

A. NAGAAN BRUIKBAARHEID BESTAANDE ANTWOORDCATEGORIEEN

De bruikbaarheid wordt nagegaan voor zeven van de zestien bestaande sub- of sleutelvragen. De overeenkomstige rasters zijn in het document S3_SLEUTELVRAGEN in het vet aangeduid. Het gaat over raster 1, 4, 9, 10, 11, 13 en 14. Bij de andere sub- of sleutelvragen zijn de antwoordcategorieën duidelijk of worden de vragen niet overgenomen in de vragenlijst. De antwoorden in deze zeven rasters worden vergeleken met de bestaande antwoordcategorieën die opgesomd zijn in het document S8_ANTWOORDCATEGORIEEN.

De bestaande categorieën zijn gedefinieerd op basis van de lokale verkenning in de drie pilootregio's. In de pilootregio's was de lokale verkenning gericht op jongeren van Marokkaanse en Turkse afkomst. De elementen in de antwoordcategorieën die expliciet verwezen naar deze afkomst (o.a. Islam,…) zijn verwijderd zodat de categorieën in principe bruikbaar zijn voor jongeren uit alle ECM. De categorieën zijn zo exhaustief mogelijk geformuleerd en overkoepelen vaak een breed aantal antwoorden. In de handleiding S8_HANDLEIDING_CATEGORISEREN wordt beschreven hoe je de bruikbaarheid nagaat.

B. DEFINIEREN ANTWOORDCATEGORIEEN (F)

Deze stap kan overgeslagen worden *indien* de bestaande antwoordcategorieën volstaan om de antwoorden uit de rasters te categoriseren. Indien in stap 3 extra vragen aan de bestaande sub- of sleutelvragen toegevoegd werden, dan zul je voor die vragen in ieder geval antwoordcategorieën moeten definiëren.

Er zijn twee opties voor het definiëren van antwoordcategorieën voor bestaande sub- of sleutelvragen. De minimale optie bestaat erin dat je vertrekt van de voorgestelde antwoordcategorieën en die minimaal aanpast, zodat alle antwoorden gecategoriseerd kunnen worden. Dit houdt in dat je (eventueel) enkele antwoordcategorieën schrapt die niet nodig zijn en enkele andere toevoegt. Volg deze optie indien je de indruk hebt dat de voorgestelde categorieën vrij bruikbaar zijn.

De maximale optie gebruik je enkel indien de voorgestelde antwoordcategorieën helemaal niet kloppen. Je vertrekt dan niet van de voorgestelde categorieën. Je vertrekt vanuit alle antwoorden in een raster en definieert op basis hiervan nieuwe categorieën. In de handleiding (S8_HANDLEIDING_CATEGORISEREN) worden een aantal vuistregels beschreven die je volgt bij het categoriseren.

STAP 9: Verwerken van de samenvatting van de antwoorden (F) en context

Onder de hoofding samenvatting van elk raster vind je een onderdeel antwoorden en een onderdeel context.

Je *mag* de antwoorden uit de rasters verwerken, maar dit is niet noodzakelijk. De rasters dienen vooral om categorieën te bepalen en contextinformatie te verwerken. In de volgende fase worden er veel meer respondenten bevraagd met behulp van een vragenlijst. De laatste fase, waarbij de resultaten worden teruggekoppeld, maakt vooral gebruik van de gegevens die met vragenlijsten zijn verzameld.

Je hebt in stap 8 bij al de antwoorden in de rasters 1, 4, 9 ,10 ,11, 13 en 14 al een nummer genoteerd dat overeenkomt met een antwoordcategorie. Je kan hiermee per raster bepalen hoe vaak elk van de antwoordcategorieën door respondenten is aangehaald. Voor de andere rasters heb je in stap 8 nog niet voor elk antwoord bepaald tot welke categorie dit hoort. Je kan dit vrij gemakkelijk doen omdat de antwoordcategorieën voor de overige roosters (met uitzondering van raster 12, 15 en 16) duidelijk en exhaustief zijn. Het gaat over soorten middelen, leeftijden,…

Het onderdeel 'context' van de samenvatting is belangrijker dan de antwoorden. Contextinformatie kan niet achterhaald worden met behulp van de gesloten vragen in de vragenlijst. Als je dit hier niet meeneemt, is deze informatie verloren. Anderzijds is niet alle contextinformatie relevant. Laat je bij selecteren van contextinformatie voor de samenvatting leiden door:

- hoeveel respondenten bevestigen deze contextinformatie?

- helpt deze informatie echt bij het beter inschatten van de problematiek en doelgroep?

- helpt deze informatie bij het opzetten van preventieactiviteiten?

RESULTAAT

Het resultaat van de derde fase zijn minimaal zeventien ingevulde rasters. Indien in stap 3 extra vragen werden toegevoegd aan de zestien voorgestelde sleutel- en/of subvragen dan is er voor elke van deze extra vragen een extra raster ingevuld. Volgende informatie uit de rasters wordt meegenomen naar de volgende fasen:

1. In sommige rasters is bij de samenvatting het onderdeel ‘categorieën’ ingevuld. Je vindt hier de antwoordcategorieën die in de volgende fase gebruikt worden bij de overeenkomstige vraag in de vragenlijst.

2. In alle rasters is een onderdeel voor antwoorden voorzien. Indien dit ingevuld werd (F), kan je dit kopiëren naar het onderdeel ‘INTERVIEWS’ in de desbetreffende documenten SLEUTELVRAAG 1-8.

3. In alle rasters is een onderdeel ‘context’ voorzien. Kopieer dit naar het onderdeel ‘INTERVIEWS’ in de desbetreffende documenten SLEUTELVRAAG 1- 8

FASE 4: Vragenlijsten

Fase 1: afbakenen probleem, doelgroep & regio - inventaris bestaande informatie

Fase 2: selectie sleutelinformanten en stakeholders

Fase 3: interviews

Fase 4: vragenlijsten

Fase 5: terugkoppeling/planning activiteiten

INHOUD

1. Wat

Dit is de laatste fase waarin actief informatie wordt verzameld. Hiervoor wordt gebruikgemaakt van een papieren vragenlijst met gesloten vragen. Er worden enkel meerkeuzevragen gebruikt. Ook hier zijn de vragen een concretisering van de sub- en sleutelvragen uit stap 3. De vragen in de vragenlijst zijn rechtstreeks afgeleid van de vragen uit de interviewleidraad.

De vragenlijst wordt afgenomen bij zowel professionelen als jongeren. Beide krijgen exact dezelfde vragenlijst voorgelegd. Respondenten kunnen de vragenlijst invullen zonder verdere begeleiding. Professionelen worden opnieuw geselecteerd uit de inventaris sleutelinformanten en stakeholders. De werving van jongeren gebeurt in de regio zelf via allerlei kanalen.

Om het genereren van resultaten makkelijker te maken, worden de ingevulde vragenlijsten online ingevoerd in een databank. De resultaten worden daarna automatisch gegenereerd. De gegevens van professionelen en jongeren worden afzonderlijk verwerkt.

2. Waarom

Er is op basis van de interviews en eventueel bestaande informatie al heel wat geweten over de problematiek bij de doelgroep. De informatie uit de interviews is afkomstig van een beperkt aantal respondenten. De meerderheid van deze respondenten zijn professionelen. Om een betrouwbaarder beeld te krijgen van wat er bij de doelgroep zelf leeft, worden in deze fase veel meer respondenten (vooral jongeren) bevraagd. Een vragenlijst met gesloten vragen neemt veel minder tijd in beslag om af te nemen en te verwerken. Contextinformatie kunnen we met gesloten vragenlijsten niet meer achterhalen, maar deze is al in de vorige fase verwerkt.

WERKWIJZE

STAP 10: AFNEMEN VRAGENLIJSTEN

De vragenlijsten worden ingevuld door minimaal tachtig jongeren en dertig professionelen indien je in deze fase betrouwbare resultaten wil verkrijgen.

PROFESSIONELEN

Selecteer, uit de inventaris die je opgesteld hebt in stap 5, in totaal dertig respondenten. Je selecteert deze op basis van hun kennis van en ervaring met de doelgroep. Zorg ervoor dat de respondenten uit verschillende sectoren afkomstig zijn. Indien relevant mag je professionelen selecteren die je in de vorige fase geïnterviewd hebt. Bevraag nu ook de sleutelinformanten die stakeholder zijn, met andere woorden professionelen die eventueel kunnen helpen bij het uitvoeren van preventieactiviteiten.

Professionelen bevraag je met de vragenlijst S10_VRAGENLIJST_PROFESSIONELEN. Voor je hiermee start, moet je nog enkele zaken aanpassen aan de vragenlijst.

Je kan niet, zoals tijdens een interview, mondeling de doelgroep en regio van de lokale verkenning omschrijven. In de voorgestelde vragenlijst moet je dit zelf nog aanpassen. Vervang op pagina 1-2 van de vragenlijst 'REGIO' door de echte regio van de lokale verkenning en 'XXXX' door de echte afkomst van de doelgroep.

Indien je in stap 8 andere antwoordcategorieën hebt gedefinieerd voor bestaande vragen dan moet je deze antwoordcategorieën ook aanpassen in de vragenlijst. Indien je extra vragen hebt toegevoegd aan de bestaande sleutel- en/of subvragen in stap 3, dan moet je deze vragen en antwoordcategorieën eveneens toevoegen aan de vragenlijst. In het document S10_HANDLEIDING_VRAGENLIJSTEN wordt beschreven hoe je dit doet.

Je kan de vragenlijst afdrukken en met de post versturen of de vragenlijst als bijlage versturen bij een e-mail.

JONGEREN

Het werven van minimaal tachtig jongeren vraagt een aanzienlijke tijdsinvestering. Jongeren zijn minder gemotiveerd dan professionelen om deel te nemen aan de bevraging. Op basis van de ervaringen in de pilootregio's zijn er twee opties om jongeren te werven. Beide zijn complementair.

De eerste optie doet een beroep op professionelen die een goede toegang hebben tot de doelgroep. Je kan in organisaties en verenigingen waar veel jongeren samenkomen (jeugdhuizen, zelforganisaties, concentratiescholen,…) vragenlijsten achterlaten. Professionelen kunnen de aanwezige jongeren motiveren om de vragenlijsten in te vullen. Dit kan ter plaatse op vaste instuifmomenten, maar jongeren kunnen de vragenlijst ook thuis invullen en nadien afgeven. Je kan op afgesproken tijdstippen de ingevulde vragenlijsten op halen. Deze aanpak werkt alleen maar indien professionelen op actieve wijze jongeren motiveren om deel te nemen.

De tweede optie bestaat erin dat je zelf in de regio actief op zoek gaat naar jongeren van de doelgroep. Dit kan op straat of door langs te gaan bij organisaties waar deze jongeren samenkomen. Een direct contact met jongeren heeft meer slaagkansen indien het teamlid beschikt over dezelfde cultuur en taal als de jongeren of indien het teamlid door zijn professionele activiteiten (straathoekwerk, buurtwerking,…) goed gekend is bij de jongeren.

Er zijn weinig organisaties of verenigingen waar je uitsluitend jongeren van de doelgroep vindt. Vaak zijn dit soort plaatsen een trefpunt voor jongeren van diverse afkomst. Bij de lokale verkenning in de pilootregio's bleek dat het exclusief aanbieden van de vragenlijst aan jongeren van één welbepaalde afkomst stigmatiserend of discriminerend kan overkomen. Dit was ook een

breekpunt voor een aantal organisaties om hun medewerking te verlenen. In scholen ligt het bijvoorbeeld moeilijk om enkel een deel van de klas (de eigenlijke doelgroep) te betrekken. Jongeren van de doelgroep voelen zich gestigmatiseerd en andere jongeren voelen zich buitengesloten.

Om die reden zijn er twee versies van de vragenlijst voor jongeren. De eerste versie (S10_VRAGENLIJST_JONGEREN_A) is enkel bruikbaar voor jongeren van de doelgroep zelf. Je gebruikt deze wanneer je voor de tweede optie kiest en gericht op zoek gaat naar jongeren. Je kan de vragenlijst eventueel achterlaten met de vraag om ze in te vullen (eerste optie) maar dan enkel in zelforganisaties of verenigingen die zich specifiek/exclusief richten op jongeren van de doelgroep. De tweede versie (S10_VRAGENLIJST_JONGEREN_B) is bruikbaar voor jongeren van diverse afkomst. Met uitzondering van twee vragen die peilen naar de afkomst zijn beide versies identiek. Je gebruikt vooral deze versie wanneer je voor de eerste optie kiest en bijvoorbeeld via scholen werkt.

Net zoals bij de interviews moet ook hier voldoende diversiteit ingebouwd worden onder de respondenten. Hiervoor zijn de variabelen geslacht, leeftijd, leef- en woonsituatie relevant. Deze variabelen zijn opgenomen in de vragenlijst. Alle ingevulde vragenlijsten worden onmiddellijk ingevoerd en verwerkt (zie stap 10). Je kan dus dagelijks nagaan hoe het staat met de diversiteit en de werving eventueel bijsturen. Door gebruik te maken van beide opties (via organisaties/verenigingen en door actief te zoeken op straat/in de wijk) voor het werven van jongeren bevorder je de diversiteit.

Voor je start met het gebruik van de vragenlijsten moet je ook hier een aantal zaken aanpassen. Vervang op pagina 1-2 van de vragenlijsten 'REGIO' door de echte regio en 'XXXX' door de echte afkomst van de doelgroep. Voor andere antwoordcategorieën en extra toegevoegde vragen ga je op dezelfde wijze te werk als bij de vragenlijst voor professionelen (zie S10_HANDLEIDING_VRAGENLIJSTEN).

Ook hier kan je ervoor opteren om de vragenlijst als bijlage te versturen naar het e-mailadres van jongeren indien dit beschikbaar is. Vaak zal dit niet mogelijk zijn of moeilijk liggen omwille van de anonimiteit.

STAP 11: VERWERKEN VRAGENLIJSTEN

Voor het invoeren en verwerken van de vragenlijsten gebruik je 'formulieren' in Google Documenten. Je moet hiervoor Google Drive downloaden en installeren op je PC. Je hebt ook een Google-account nodig. In het kader van dit draaiboek werd reeds een account aangemaakt. Je kan aan VAD het paswoord vragen dat toegang geeft tot deze account. Het gebruik van deze software is volledig gratis.

Onder deze account werden twee online-enquêteformulieren aangemaakt waar je de vragenlijsten invoert. Eén formulier wordt gebruikt voor de vragenlijsten voor professionelen en het andere voor de vragenlijsten voor jongeren van de doelgroep. De vragenlijsten die ingevuld werden door jongeren die niet tot de doelgroep worden met andere woorden niet verwerkt.

Beide online-enquêteformulieren zijn gebaseerd op de in het draaiboek voorgestelde zestien sub- en sleutelvragen uit stap 3 en bijhorende antwoordcategorieën. Indien je in stap 8 andere antwoordcategorieën hebt gedefinieerd dan moet je deze antwoordcategorieën ook aanpassen in beide online-enquêteformulieren. Indien je extra vragen hebt toegevoegd aan de bestaande sleutel- en/of subvragen in stap 3 dan moet je deze vragen en antwoordcategorieën eveneens toevoegen. Hoe vragen en of antwoordcategorieën toevoegen en/of aanpassen in een formulier wordt beschreven in het document S11_HANDLEIDING_VERWERKING.

Indien voldoende respondenten de vragenlijsten hebben ingevuld en deze zijn ingevoerd in beide formulieren dan kan je de resultaten genereren. In de handleiding wordt beschreven hoe dit moet. Er zijn twee sets resultaten, één voor professionelen en één voor jongeren. Beide groepen tellen voldoende respondenten om de resultaten afzonderlijk te bespreken. Voor elke vraag beschik je over een tabel met de verdeling van de antwoorden en een grafische voorstelling van deze tabel. Je kan geen kruistabellen maken, maar dit is ook niet zinvol. Alle jongeren, ongeacht hun leeftijd, geslacht of leef- en woonsituatie, werden bevraagd over hoe zij de doelgroep en hun problematiek percipiëren. De resultaten zeggen niets rechtreeks over de bevraagde jongeren zelf. Elke tabel verwijst naar een sub- of sleutelvraag. Je kan nu met het team de resultaten vraag per vraag bespreken en de conclusies per vraag noteren in het onderdeel 'VRAGENLIJSTEN' van het desbetreffende documenten 'SLEUTELVRAAG 1-8'.

RESULTAAT

Het resultaat van de vierde fase zijn minimaal tachtig ingevulde vragenlijsten door jongeren en dertig ingevulde vragenlijsten door professionelen. De vragenlijsten werden verwerkt tot één set resultaten voor jongeren en één set resultaten voor professionelen. De conclusies werden genoteerd in de formulieren 'SLEUTELVRAGEN', de tabellen en grafieken met resultaten en de conclusies worden gebruikt als input voor de volgende fase.

FASE 5: TERUGKOPPELING

Fase 1: afbakenen probleem, doelgroep & regio – inventaris bestaande informatie

Fase 2: selectie sleutelinformanten en stakeholders

Fase 3: interviews

Fase 4: vragenlijsten

Fase 5: terugkoppeling/planning activiteiten

INHOUD

1. Wat

In de laatste fase worden de resultaten en de conclusies van de lokale verkenning besproken met professionelen en jongeren. De grafieken met de resultaten van de vragenlijsten bieden hiervoor een goed startpunt. Resultaten van de vorige fasen (interviews en bestaande informatie) kunnen eventueel ook besproken worden. Deze resultaten zijn samengevat in de formulieren 'SLEUTELVRAGEN 1-8'. Met de terugkoppeling als eindpunt van de lokale verkenning start ook het plannen en uitvoeren van preventieactiviteiten.

2. Waarom

Het terugkoppelen van de resultaten is om verschillende redenen belangrijk. Vaak zijn er zelfs na vier fasen nog een aantal resultaten of bevindingen waarvan de betekenis of relevantie niet helemaal duidelijk is voor het team. Verschillende bevindingen kunnen ook (schijnbaar) tegenstrijdig zijn met elkaar. De terugkoppeling is een laatste gelegenheid om dit uit te klaren. Het team heeft op basis van de resultaten ook een aantal conclusies getrokken. De terugkoppeling is een gelegenheid om de geldigheid of representativiteit van de conclusies te toetsen. Ten slotte zijn (vooral) professionelen goed geplaatst om de gevolgen van de resultaten voor het plannen en uitvoeren van activiteiten in te schatten.

3. Hoe

Voor de terugkoppeling worden professionelen en jongeren in afzonderlijke groepen bevraagd. Welke vorm deze terugkoppeling juist aanneemt, hangt af van de functie die wordt toegekend aan de terugkoppeling.

WERKWIJZE

STAP 12: TERUGKOPPELEN RESULTATEN

PROFESSIONELEN

De terugkoppeling kan verschillende vormen aannemen. Los van de vorm zijn er een aantal organisatorische aspecten waarmee je best rekening houdt.

Organisatie terugkoppeling professionelen

- probeer acht à tien professionelen en intermediairs aan tafel te krijgen. Als het er meer zijn, wordt de groepsinteractie moeilijker. Bij een veel kleinere groep komt de representativiteit in het gedrang.

- leg de afspraken minstens drie tot vier weken op voorhand vast. Het is niet makkelijk om zo'n grote groep op één moment samen te krijgen. Nodig twee à drie meer mensen uit dan voorzien. Er haken altijd mensen af.

- nodig zeker twee tot drie mensen uit die dezelfde afkomst hebben als de doelgroep.

- selecteer de participanten zorgvuldig in functie van het opzet van de terugkoppeling. Zijn er onopgeloste vragen? Denk al aan mogelijke acties en wie zijn daarvoor belangrijke stakeholders?

- voorzie vanuit het team de aanwezigheid van minstens drie personen om alles in goede banen te leiden. Spreek duidelijk af wie de vergadering leidt, wie presenteert en wie verslag neemt.

- bereid deze vergadering goed voor. Maak een overzichtelijke presentatie met de resultaten, conclusies en/of stellingen. Communiceer ook vooraf over het opzet en verloop van de vergadering.

Welke vorm van terugkoppeling je kiest, hangt af van de doelstellingen. Je kan de verschillende vormen (en doelstellingen) ook combineren. Concreet kunnen de doelstellingen de volgende zijn:

1. de algemene resultaten en conclusies bespreken

2. openstaande vragen en tegenstrijdigheden op gerichte wijze bespreken

3. formuleren van pistes voor mogelijke acties

Een eerste optie is om de vergadering op te bouwen rond de antwoorden op de sub- en sleutelvragen. Als basis hiervoor gebruik je de grafische voorstelling van de antwoorden op de vragen uit de vragenlijst. Je kan deze voorstelling aanvullen met de resultaten van de interviews en met de bestaande informatie. Formuleer ook telkens per vraag de conclusie van het team. Je kan de antwoorden op de verschillende vragen en de conclusie één voor één presenteren. Vraag aan de deelnemers of ze hier nog opmerkingen bij hebben of bepaalde zaken anders zien. Vraag ook wat dit volgens hun betekent voor het organiseren van activiteiten. Deze optie komt tegemoet aan doelstelling 1 en 3.

Een tweede mogelijkheid is dat het team zelf nog fundamentele vragen heeft bij de resultaten. Je kan dan beter te werk gaan zoals in een focusgroep. Je presenteert (maximum) zes vragen waar je meer opheldering over wenst. Voorzie 30 minuten discussietijd per vraag. Presenteer niet enkel de vraag maar geef ook kort weer waarom je hier als team niet uit geraakt en welke elementen van de lokale analyse hierover tegenstrijdige informatie bevatten. Tracht de discussie over elke vraag af te sluiten met een conclusie. Een focusgroep komt tegemoet aan de tweede doelstelling. Een discussie over onopgeloste vragen is geen goed uitgangspunt als brainstorm voor mogelijke

activiteiten. Je houdt dit best voor een afzonderlijke vergadering of beperk het discussiegedeelte en koppel aan deze vergadering nog een gedeelte volgens optie 1.

Een derde manier, indien het team zelf geen fundamentele vragen heeft, is kort (maximum 30 minuten) de resultaten van de lokale analyse presenteren. Je kan hiervoor zoals in optie 1 de grafische voorstelling van de antwoorden op de vragenlijst gebruiken. Tijdens deze presentatie is geen tijd voorzien om met de groep te reflecteren over de resultaten of mogelijke acties. Presenteer nadien een viertal stellingen. Formuleer deze stellingen op een controversiële manier en gebruik hiervoor elementen uit de lokale analyse die volgens jou nuttig kunnen zijn bij het ontwikkelen van acties. In de pilootregio's werden ondermeer volgende stellingen gebruikt: "Jongeren zijn zelf verantwoordelijk voor hun plaats in de maatschappij" en "Ouders zijn niet geïnteresseerd in het doen en laten van hun kinderen". Probeer de discussie zo te sturen dat je hier ook aanknopingspunten voor mogelijke activiteiten uit kan halen. Hiermee kom je tegemoet aan doelstelling 1 en 3.

JONGEREN

De terugkoppeling naar jongeren is nuttig om openstaande vragen en tegenstrijdigheden uit te klaren en/of als een finale reflectie op de resultaten. Het organiseren van een vergadering met jongeren wordt best op een pragmatische manier aangepakt. Spreek met behulp van professionelen en intermediairs enkele momenten af in organisaties waar veel jongeren van de doelgroep samenkomen. Bespreek in groepjes van drie tot vier jongeren de vragen die je hebt of stel een aantal resultaten voor en vraag wat ze hiervan vinden. Je doet dit best op informele wijze. Voorzie wat drank en versnaperingen, licht alles mondeling toe (zonder gebruik van presentatietechnieken) en rond alles af op maximum één uur.

Onderscheid bij het maken van het verslag van de terugkoppeling duidelijk tussen mogelijke pistes voor activiteiten (korte termijn) en beleidsaanbevelingen (lange termijn). Sommige suggesties voor verandering of actie overstijgen het tijdskader en de mogelijkheden van een project, maar zijn wel interessant voor het lokale beleid. Je kan dit verslag, dat het eindpunt is van de lokale verkenning samen met de resultaten versturen naar alle professionelen en intermediairs die meegewerkt hebben aan de lokale verkenning.

STAP 13: PLANNEN ACTIVITEITEN

Na de terugkoppeling kan het team starten met het plannen van preventieactiviteiten. Idealiter heeft de terugkoppeling pistes opgeleverd die verder onderzocht worden. Het team gaat hiervoor op zoek naar mogelijke materialen, kanalen en partners. In deel 2 van dit draaiboek wordt verwezen naar methodieken die hierbij kunnen helpen.

RESULTAAT

Het resultaat van de laatste fase van de lokale verkenning is een verslag van de terugkoppeling. In functie van hoe de terugkoppeling juist werd opgezet, verschaft dit een antwoord op de laatste openstaande vragen, een bespreking van de resultaten en pistes voor mogelijke activiteiten.

PROCESEVALUATIE

In het document PROCESEVALUATIE vind je een instrument dat bruikbaar is om het proces van de lokale verkenning te evalueren. Dit instrument volgt de stappen zoals beschreven in het eerste deel van het draaiboek. De verschillende stappen bouwen op elkaar voort. Om bijsturen van het proces mogelijk te maken wordt dit instrument gebruikt *tijdens* het uitvoeren van de lokale verkenning. Na elke fase gaat het team na welke acties uitgevoerd werden, welke acties niet uitgevoerd werden en waarom. Op basis van het draaiboek is het wel duidelijk welke stappen en acties van de lokale verkenning noodzakelijk zijn. Sommige stappen zijn facultatief. In sommige gevallen zijn er externe omstandigheden die het niet mogelijk maken om een bepaalde stap of actie volledig uit te voeren. Het doel van de procesevaluatie is op de eerste plaats de teamleden ervan bewust maken welke stappen of acties niet of slecht uitgevoerd zijn en wat de gevolgen zijn voor de lokale verkenning. In dat geval kan de procesevaluatie teamleden aanzetten tot mogelijke acties of alternatieven die remediërend kunnen werken.

RESULTATEN PILOOTREGIO'S

Hieronder vind je een beknopte samenvatting van de resultaten van de lokale verkenning in de pilootregio's. De preventieactiviteiten die op basis hiervan werden gepland en uitgevoerd, worden besproken in deel 2. Dit is slechts een selectie van de resultaten. In totaal zijn er minimaal zestien sleutel en/of subvragen waar - via bestaande informatie, interviews, vragenlijsten en de terugkoppeling- antwoorden of deelantwoorden werden geformuleerd.

Deze resultaten kunnen niet gegeneraliseerd worden naar andere doelgroepen of andere regio's. De resultaten voor jongeren van eenzelfde afkomst (jongeren van Turkse afkomst in dit geval) verschillen al aanzienlijk in functie van de regio (Gent versus Limburg).

Gentse jongeren van Turkse afkomst

Jongeren geven aan dat 'problemen op school', 'racisme' en 'problemen met ouders' de drie belangrijkste problemen zijn waar ze mee te kampen hebben. Met schoolproblemen bedoelen ze het niet afwerken van hun scholing, beperkte taalkennis, verveling,… Met racisme duiden ze op het krijgen van minder kansen op school- en arbeidsvlak. Problemen met ouders betreft vooral moeilijke communicatie over bepaalde onderwerpen en het tussen twee culturen zweven. Opvallend is dat 'alcohol drinken, drugs gebruiken en verkopen' pas op de zesde plaats staat.

Binnen de verschillende middelen scoort het tabaksgebruik opvallend hoog als aangegeven probleem gevolgd door alcohol en cannabis. Wat energiedranken betreft zijn het vooral de professionelen die dit als problematisch beschouwen.

Jongeren beginnen met middelengebruik 'om erbij te horen', 'om problemen te vergeten' en 'voor de gezelligheid'. Opvallend is dat ze vooral een sterk karakter als belangrijkste beschermende factor zien. Ook geloof of gelovig zijn speelt een rol in het al of niet gebruiken van middelen.

Omdat jongeren vooral andere problemen hoger inschatten dan het eigenlijke gebruik is het niet verwonderlijk dat ze een belangrijke rol wegleggen voor de ouders. Naast de eerder standaardantwoorden zoals acties op pleinen en sociale media, imam en moskee, jeugdwerkingen en scholen vernoemen ze expliciet acties voor de ouders.

Antwerpse jongeren van Marokkaanse afkomst (wijk Kiel en Hoboken)

Volgens professionelen zijn de grootste problemen bij jongeren 'geen werk vinden', 'problemen op school' en 'niets te doen in de vrije tijd'. Jongeren zelf vullen dit aan met 'geweld', 'vandalisme' en 'agressie' en beschouwen dit bovendien als het grootste probleem. Volgens de respondenten is 'alcohol drinken, drugs gebruiken en verkopen' geen prioritair probleem in hun wijk.

Tabak, energiedranken, alcohol en cannabis zorgen voor het meeste probleemgebruik. Jongeren herkennen problemen als 'slechte schoolresultaten' en 'werk verliezen'. Professionelen vullen aan met 'rondhanggedrag' en 'niets te doen hebben tijdens de dag'. Beschermende factoren voor middelengebruik zijn volgens jongeren: 'omdat het niet mag van het geloof', 'omdat ze een sterke persoonlijkheid hebben', en 'omdat ze de gevaren kennen'. Professionelen benoemen 'het actief bezig zijn met hun toekomst of hun hobby's (voornamelijk sportactiviteiten)'.

Jongeren gebruiken middelen 'om erbij te horen' en 'omdat vrienden gebruiken'. Opvallend is de jonge leeftijd waarop energiedranken gedronken worden (nadruk op 11-12 jaar). De ouders dienen geïnformeerd te worden. Met uitzondering van energiedranken en medicatie is druggebruik vooral een zaak van jongens.

'Een overzicht van de risico's en gevolgen van gebruik' wordt beschouwd als de belangrijkste informatie. Jongeren willen bovendien weten 'wat de islam zegt over alcohol en drugs'. Professionelen vinden het belangrijker te informeren 'waar je terecht kan voor hulp'.

De school, de moskee of oudere sleutelfiguren uit de gemeenschap, het jeugd- of buurthuis en ervaringsdeskundigen zouden dit moeten organiseren. Jongeren denken ook aan acties voor en door ouders, terwijl professionelen denken aan de jongeren zelf.

'Sportactiviteiten' of 'acties op straten of pleinen' zouden goed onthaald worden, naast 'film' volgens de jongeren en 'optredens met artiesten' volgens de professionelen.

Limburgse jongeren van Turkse afkomst (Beringen, Genk, Heusden-Zolder, Maasmechelen)

Jongeren geven als grootste probleem 'niet goed Nederlands spreken' aan. Volgens professionelen zijn 'problemen op school' bij jongeren het grootste probleem ('niet goed Nederlands spreken' komt bij hun ook wel op de tweede plaats).

Voor professionelen en jongeren samen komt 'alcohol drinken, drugs gebruiken en verkopen' pas op de zesde plaats als grootste probleem. Tabak, cannabis en betshops/alcohol zorgen onder de middelen en gokvormen voor de meeste problemen.

Zowel jongeren als professionelen kiezen unaniem als risicofactor voor middelengebruik: beïnvloeding door vrienden en negatieve gevoelens. Voor gokken is extra geld willen verdienen een risicofactor.

Als beschermende factor voor zowel middelengebruik als gokken wordt vooral een sterke persoonlijkheid en een toekomstperspectief aangegeven. Jongeren willen vooral meer informatie over de risico's en gevolgen van middelengebruik.

De belangrijkste organisatie voor het organiseren van activiteiten is volgens jongeren de moskee en volgens professionelen de school. Jongeren kiezen hoofdzakelijk voor praatgroepen als methodiek, professionelen kiezen voor acties in de wijk.

DEEL 2: Best practices en activiteiten om te werken met jongeren uit ECM

INLEIDING

In dit deel wordt een overzicht gegeven van best practice interventies en activiteiten uitgevoerd in de pilootregio's om te werken met jongeren uit ECM. De interventies en activiteiten worden besproken in functie van drie mogelijke doelgroepen namelijk jongeren, peers en ouders. Organisaties die met de best practice interventies aan de slag willen, vinden de referenties hiervan in de literatuurlijst. Bijkomende informatie over de uitgevoerde activiteiten kan opgevraagd worden bij de partners uit het pilootproject.

Cuipers, Scholten en Bonijn (2006) hebben in een overzichtsstudie in Nederland drie best practice interventies in verslavingspreventie geïdentificeerd die zich richten naar ECM. Een interventie wordt als best practice aanzien indien deze 1) duidelijk beschreven is, 2) geëvalueerd werd waarbij minimaal is nagegaan of de interventie uitvoerbaar en aanvaardbaar is en 3) door meerdere organisaties wordt aangeboden. Peerpreventie voor allochtone jongeren, Homeparty en Theater2daagse voldoen aan deze criteria. Homeparty en de Theater2daagse zijn interventies waarvan de inhoud, de vorm en het verloop al min of meer vast liggen. Peerpreventie voor allochtone jongeren is veel algemener en kan gebruikt worden om verschillende interventies te ontwikkelen. Een recente en concrete vorm van peereducatie die goed beschreven en geëvalueerd werd is de Cannabisshow. Deze interventie wordt door slechts één organisatie uitgevoerd maar is de enige interventie die onderzocht werd op haar effectiviteit en wordt daarom ook als best practice beschouwd.

Doelgroep jongeren uit ECM

1. Best practice

Titel	Theater2daagse
Beschrijving	Instrument om middelengebruik en verslavingsrisico's onder de aandacht te brengen en gesprekken tussen jongeren en ouders hierover te bevorderen. Jongeren bedenken een theaterstuk en voeren het uit voor ouders en betrokkenen in de wijk.
Doelgroep	Moeilijk bereikbare jongeren uit ECM tussen 14 en 24 jaar. In tweede instantie ook ouders.
Doelstelling	Jongeren aanspreken op hun kennis en houding ten aanzien van middelengebruik, verslavingsrisico en gokken, opdat ze zich verantwoordelijk kunnen gedragen met het oog op hun gezondheid en die van anderen.
Onderzoek	Procesevaluatie
Vorm	Protocol (Beekers, 2003)

2. Activiteiten/materiaal in de pilootregio's

Omschrijving	Affiche
Doelgroep	Jongeren en ouders van Turkse afkomst
Taal	Turks
Problematiek	Tabak
Doelstelling	Bewustmaking rond tabaksgebruik met nadruk op twee boodschappen: - gebruik van tabak is slecht - kinderen zijn slachtoffer van passief roken
Organisatie	CAD Limburg

Omschrijving	TRIP-bordspel
Doelgroep	Jongeren van Turkse afkomst
Taal	Nederlands
Problematiek	Alcohol en illegale drugs
Doelstelling	Op een laagdrempelige manier een gesprek voeren over alcohol en illegale drugs met de bedoeling om zicht krijgen op het middelengebruik en de percepties van jongeren met betrekking tot alcohol en illegale drugs
Organisatie	CAD Limburg

Omschrijving	Rapliedje (gezongen tijdens voorprogramma van concert)
Doelgroep	Jongeren van Turkse afkomst
Taal	Turks
Problematiek	Cannabis en gokken met een verwijzing naar de invloed van vrienden en opvoeding
Doelstelling	Jongeren aanspreken met behulp van een methodiek (muziek) en verpakking (rap) die aansluit bij hun leefwereld
Organisatie	CAD Limburg

Omschrijving	Sleutelhanger met kompas & kaarten met slogans en karikaturen
Doelgroep	Jongeren van Turkse afkomst
Taal	Turks
Problematiek	Alcohol, illegale drugs, energiedranken en gokken
Doelstelling	Verslavingsproblematiek bespreekbaar maken en contactadres aanbieden
Organisatie	CAD Limburg

Omschrijving	Aanvulling en verspreiding 3D-spel
Doelgroep	Jongeren van Marokkaanse afkomst
Taal	Nederlands
Problematiek	Alcohol, tabak, illegale drugs en energiedranken
Doelstelling	Sociale vaardigheden aanscherpen, bespreekbaar maken van middelen en hun effecten en risico's.
Organisatie	CGG VAGGA

Omschrijving	Filmproject 'Share your story'
Doelgroep	Jongeren van Marokkaanse afkomst
Taal	Nederlands
Problematiek	Alcohol, tabak, illegale drugs en energiedranken
Doelstelling	Een groepje jongeren van Marokkaanse afkomst maakt onder begeleiding een filmpje (10-15 min). Dit houdt in filmen, interviewen, monteren,… Het eindresultaat kan tijdens andere activiteiten ingezet worden.
Organisatie	CGG VAGGA

Omschrijving	Mobiele tentoonstelling bestaande uit panelen met informatie die vertoond wordt in zelforganisaties en op lokale evenementen
Doelgroep	Jongeren (en ouders) van Marokkaanse afkomst
Taal	Nederlands en Arabisch
Problematiek	Alcohol, tabak, cannabis en energiedranken
Doelstelling	Jongeren en ouders informeren over de effecten en de risico's van alcohol, tabak, cannabis en energiedranken
Organisatie	CGG VAGGA

Omschrijving	Stellingenspel
Doelgroep	Jongeren (en ouders)
Taal	Turks en Nederlands
Problematiek	Algemene problematieken, (illegale) drugs, gokken, games
Doelstelling	Via eerder algemene (niet middelen gerelateerde) stellingen komen tot discussies en informatie over middelengebruik, energiedranken, gamen, gokken,… De zaken die naar voor komen bij ouders worden gebruikt om de sessies van de jongeren te voeden en vice versa.
Materiaal	Stellingenspel, info over mogelijke hulp, info over bestaande middelen.
Organisatie	CAW Artevelde

Doelgroep peers uit ECM

1. Best practice

Titel	Peerpreventie voor allochtone jongeren
Beschrijving	Peereducatief project voor jongeren uit ECM op het gebied van drugpreventie. Jongeren ondergaan een intensieve training om als peer activiteiten te ontplooien die de kloof tussen jongeren en reguliere instanties kunnen dichten
Doelgroep	Peers uit ECM
Doelstelling	Door jongeren in te zetten voor voorlichting aan leeftijdgenoten wordt getracht risicojongeren te bereiken die niet of moeilijk door reguliere preventieactiviteiten worden bereikt.
Onderzoek	Handleiding geschreven op basis van kwalitatieve evaluatiestudie
Vorm	Handleiding (Kroneman, de Lange & ten Holt, 2003)

Titel	De Cannabisshow
Beschrijving	De Cannabisshow werd ontwikkeld door Cannabis Intelligence Amsterdam (CIA). Peers gebruiken een interactieve voorlichtingsmethode waarbij informatie afgewisseld wordt met entertainment. Voor een groot publiek wordt een show, begeleid door drie hosts, gespeeld. De show bestaat onder andere uit een kennisquiz, een geïmproviseerd theaterstuk en diverse acts.
Doelgroep	Peers uit ECM
Doelstelling	Door jongeren in te zetten voor voorlichting aan leeftijdgenoten wordt getracht risicojongeren te bereiken die niet of moeilijk door reguliere preventieactiviteiten worden bereikt.
Onderzoek	Effectevaluatie ter ondersteuning van het draaiboek
Vorm	Handleiding (Noijen & Van der Spek, 2009)

Doelgroep ouders uit ECM

1. Best practice

Titel	Homeparty
Beschrijving	Opvoedingsondersteuning in de vorm van een aantal huiskamerbijeenkomsten waarop voorlichting en advies worden gegeven, opvoedingsvaardigheden worden geleerd en ervaringen worden uitgewisseld over het gebruik van alcohol, drugs en gokken door kinderen
Doelgroep	Ouders van kinderen uit ECM in de leeftijd acht tot achttien jaar die moeilijk toegankelijk zijn voor preventiemedewerkers.
Doelstelling	Ondersteunen van de ouders in de opvoeding van hun kinderen betreffende middelengebruik en gokken
Onderzoek	Procesevaluatie ter ondersteuning van het draaiboek
Vorm	Draaiboek (Riper, Bolier & Vocht, 2004)

2. Activiteiten/materiaal in de pilootregio's

Omschrijving	Oudersessie
Doelgroep	Ouders van Turkse afkomst
Taal	Turks
Problematiek	Opvoeding enerzijds en illegale drugs, alcohol en energiedranken anderzijds
Doelstelling	Ouders kennis en informatie geven om problemen sneller op te merken en om adequaat te reageren
Materiaal	Presentatie, videofragmenten, folders en gadgets
Organisatie	CAD Limburg

Omschrijving	Drankblikjes
Doelgroep	Ouders (en vertrouwenspersonen) van Turkse en Marokkaanse afkomst
Taal	Arabisch en Nederlands
Problematiek	Energiedranken
Doelstelling	Ouders informeren over de schadelijke gevolgen van energiedranken en ouders bewustmaken van het belang van de innerlijke kracht en het geloof
Materiaal	Drankblikjes gevuld met ice-tea en met het opschrift 'Iman power'
Organisatie	CAD Limburg, CGG VAGGA, CAW Artevelde

Omschrijving	Homeparties
Doelgroep	Moeders van Marokkaanse afkomst met (jonge) kinderen
Taal	Arabisch en Nederlands
Problematiek	Alcohol, tabak, illegale drugs, energiedranken, games en gokken
Doelstelling	Vrouwen informeren over de verschillende soorten drugs en de mogelijkheden om hulp te zoeken. Hulpvragen worden ook ter plaatse gesteld in het Nederlands, Arabisch of Berbers.
Materiaal	Foto's van verschillende drugs, folders met productinformatie, DVD, map met achtergrondinformatie CGG VAGGA en geschenkmand
Organisatie	CGG VAGGA

Omschrijving	Postkaartjes
Doelgroep	Ouders (en jongeren) van Marokkaanse afkomst
Taal	Arabisch en Nederlands
Problematiek	Energiedranken
Doelstelling	Ouders en jongeren bewust maken van de samenstelling van energiedranken en de gevolgen van gebruik
Materiaal	Postkaart met vooraan foto van fictieve energiedrank en op de achterzijde meer uitleg over de samenstelling, effecten en gevaren
Organisatie	CGG VAGGA

Omschrijving	Opvoedingsondersteuning
Doelgroep	Ouders
Taal	Turks en Nederlands
Problematiek	Algemene problematiek, (illegale) drugs, gokken, games
Doelstelling	Via de insteek opvoeding en opvoedingsondersteuning komen tot informeren over (illegale) drugs, gamen, energiedranken en gokken. Wat kunnen ouders samen doen, waar kunnen ze terecht met vragen, hoe bespreekbaar stellen met hun kinderen,…
Materiaal	Presentatie met info over puberteit, middelen, waar hulp vinden, …
Organisatie	CAW Artevelde

LITERATUURLIJST

Beekers, F. (2003). *Protocol Theater2daagse: uitvoering creatieve werkvorm*. GGZ Nederland

Braam, R., Verbraeck, H & Trautmann, F. (2004). *Rapid Assesment and Response methode met doelgroepen voor doelgroepen met problematisch middelengebruik*. Utrecht: CVO en Trimbos

Cuipers, P., Scholten, M. & Bonijn, B. (2006). *Verslavingspreventie. Een overzichtsstudie*. Den Haag: ZonMW

Kroneman, M., de Lange, A & ten Holt (2003). *Jeugd met een boodschap. Handleiding peermethode voor preventieactiviteiten met allochtone jongeren*. Utrecht: Forum

Noppe,J. & Lodewijckx, E. (2012). *De gekleurde samenleving. Personen van vreemde herkomst in Vlaanderen*. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering. SVR-rapport 2012/3

Noijen, J., & Van der Spek, N. (2009). *Fa' waka?: Handleiding voor een peerproject*. Rotterdam: Guys & Godoy

Riper, H., Bolier, L., & De Vocht, M. (2004). *Draaiboek homeparty voor het werven en voorlichten van moeilijk bereikbare autochtone en allochtone ouders over het gebruik van alcohol, drugs en gokken bij hun kinderen*. Amersfoort: GGZ Nederland